

بورس کالا چیست؟ نحوه خرید و فروش در بورس کالا

بازارهای مالی به دو بخش عمده بازار پول و سرمایه تقسیم می‌شوند؛ در بازار پول اسنادی مانند اوراق خزانه مورد معامله قرار می‌گیرند، در این بازار فعالان برای کسب سود اقدام به معامله می‌کنند، متاعی را می‌خرند یا به فروش می‌رسانند، در این بازارها واسطه‌ها و کارگزاران دخالت کرده یا حضور فعال دارند، اینها مورد معامله را برای خود نمی‌خرند یا نمی‌فروشند بلکه عملیات خرید یا فروش را برای دیگری انجام می‌دهند، به عنوان مثال نماینده فروش اتومبیل یا بنگاه معاملات املاک که در هیچ کدام معامله برای کارگزار یا نماینده انجام نمی‌شود بلکه توسط کارگزار برای خریدار یا فروشنده صورت می‌پذیرد.

آنچه در بورس کالا انجام می‌شود شبیه معامله در بازار پول است. در بازارهای مالی از نظر نوع و نحوه انجام معاملات و نیز خریداران و فروشندگان تفاوت‌هایی وجود دارد که سبب تفکیک بازارهای مالی می‌شوند. یک بخش دیگر بازار پول بازار سرمایه یا بورس اوراق بهادار است.

بورس کالا چیست؟

بورس کالا تعریفی مشابه تعریف بورس دارد؛ بورس کالا بازاری است تشکل و سازمان یافته که در آن به طور منظم کالاهای معین با روش‌هایی از قبل تعریف شده مورد معامله قرار می‌گیرند. در این بازار تعداد زیادی عرضه‌کننده و خریدار از طریق کارگزاران اقدام به معامله می‌کنند، در حال حاضر بورس کالا در ایران در چند حوزه فعالیت دارد که البته در حال گسترش در حوزه‌های دیگر نیز است، این حوزه‌ها تحت عنوان رینگ‌های فلزات، پتروشیمی و معاملات مشتقه که فعلاً منحصر به معاملات آتی سکه طلا است نام گذاری شده‌اند.

تاریخچه بورس کالای ایران

در راستای تحقق اهداف برنامه سوم و چهارم توسعه، که مطابق با آنها شورای عالی بورس موظف به راه‌اندازی و گسترش بورس‌های کالایی در ایران شناخته شده بود، بورس فلزات در شهریور ۱۳۸۲ (نخستین بورس کالایی در ایران) و بورس کالای کشاورزی در شهریور ۱۳۸۳ آغاز به فعالیت کردند.

بر مبنای قانون بازار اوراق بهادار جمهوری اسلامی ایران (مصوب ۱ آذر ۱۳۸۴، مجلس شورای اسلامی) و با تصویب شورای عالی بورس، شرکت بورس کالای ایران در آذر ۱۳۸۵ با درهم آمیختن بورس فلزات و بورس کالای کشاورزی تشکیل شد و پس از پذیره‌نویسی و برگزاری مجمع عمومی، از مهر ۱۳۸۶ کار خود را زیر نظر سازمان بورس و اوراق بهادار آغاز کرد.

مهمترین اهداف بورس کالا را می‌توان به شرح زیر خلاصه نمود

- ایجاد بازاری منسجم، سازمان یافته و قانونمند برای تسهیل داد و ستد نقدی و آتی کالا، که در آن قیمت‌ها به صورت شفاف و در اثر تقابل آزاد عرضه و تقاضا کشف می‌شود.
- سامان دهی بازار کالاهای خاص نظیر محصولات فلزی کشاورزی، انرژی و پتروشیمی از طریق مکانیزم اجرائی ناظر بر تعهدات و منافع طرفین معامله.
- کشف قیمت کالاها بر اساس تعامل و تقابل عرضه و تقاضا و نیاز بازار.

- حذف واسطه‌گری و واسطه‌های غیرضروری در معاملات و خرید و فروش مستقیم بین فروشنده و خریدار.
- کاهش نوسانات محل بازار و امکان انتقال ریسک.
- کاهش ریسک بین فروشنده و خریدار به دلیل اجرای عملیات از طریق اتاق پایاپای.
- امکان انجام معاملات نقدی و آتی کالا با استفاده از ابزارهای مناسب.
- فراهم‌سازی تسهیلات مالی برای خرید و فروش.
- تحلیل آماری وضعیت بازار و ارائه خدمات مشاوره در پیش‌بینی نوسانات بازار کالاها به منظور کمک به طرفین معاملات در برنامه‌ریزی و انجام به موقع تعهداتشان.
- حرکت از یک بازار سنتی به سمت بازار مدرن سرمایه و کالا و تعامل بهتر و قوی‌تر با بازارهای بین‌المللی.
- استفاده از مکانیزم فروش سلف در جهت کسب نقدینگی برای بنگاه‌های تولیدی
- استفاده از مکانیزم معاملات آتی در جهت کاهش ریسک بازار و نیز رونق بخشیدن به بازار کالا و حفظ منافع تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان

دلایل به وجود آمدن بورس کالا

بررسی روند پیدایش و تکامل بورس‌های کالا در جهان حاکی از آن است که ظهور و بسط فعالیت‌های این‌گونه بازارها در عرصه اقتصاد کشورها از قرن ۱۹ به بعد در پی پاسخ‌گویی به برخی از نیازمندی‌های اقتصادی و در بسیاری موارد رفع برخی تنگناها و موانع در بازار کالاها بوده است.

به عبارت دیگر، وجود برخی مشکلات در بازار کالا (چه در بخش عرضه، تقاضا و چه در بخش توزیع) و به تبع آن نوسانات قیمت کالاها و همچنین برخی از نارسایی‌ها و ناکارآمدی‌های بازارهای سنتی از یک طرف و مزایا و منافع ایجاد و راه‌اندازی بورس‌های کالا و توانمندی آنها در رفع مشکلات فوق‌الذکر از طرف دیگر، مهم‌ترین انگیزه و عواملی هستند که موجب پدیدار شدن بورس‌های کالا در صحنه اقتصاد کشورهای مختلف گشته‌اند.

نارسایی‌های بازار سنتی در شکل‌های نوسانات کاذب و عدم شفافیت در کشف قیمت و فقدان تضمین‌های لازم برای معامله‌گران از مهمترین دلایل راه‌اندازی بورس‌های کالایی در کشورهای جهان بوده است. در چنین شرایطی راه‌اندازی بورس‌های کالایی و به تبع آن، استفاده از ابزارهای مشتقه به ایجاد یک نظام سازمان‌یافته داد و ستد و توزیع کالاها در کشورهای مختلف منجر شده و راه ورود به بازارهای جهانی را برای کشورها تسهیل نموده است. از این رو هم‌اکنون صدها بورس کالایی مدرن در سراسر جهان دایر می‌باشد که از قدیمی‌ترین آنها می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد

- 1 بورس تجاری شیکاگو (CME) با ۱۷۰ سال سابقه
- 2 بورس فلزات لندن (LME) با ۱۳۰ سال سابقه با ۱۳۰ سال سابقه
- 3 بورس کالای نیویورک (NYMEX)
- 4 بورس کالای توکیو (TOCOM)
- 5 بورس کالای شانگهای (SHFE)
- 6 بورس کالای هند (MCX)

در حال حاضر زمینه‌های فعالیت بورس کالای ایران عبارتند از:

- فلزات و مواد معدنی (کانی‌های فلزی)
- محصولات شیمیایی و پتروشیمی

بورس؛ محلی برای شفافیت

داستان راه اندازی بورس کالا به عنوان محلی که در آن می توان با عرضه کالاهای مختلف رقابت و نیز شفافیت در قیمت ها ایجاد کرد با فراز و نشیب های زیادی در کشورمان روبه رو بوده است. بورس فلزات در شهریور ماه سال ۸۲ و پس از آن نیز بورس کالای کشاورزی در شهریور ماه سال ۸۳ شروع به فعالیت کرد و پس از آن بر اساس قانون جدید بازار اوراق بهادار و مصوبه شورای عالی بورس در آذر ماه سال ۸۵ موجبات تشکیل شرکت بورس کالای ایران با ادغام بورس فلزات و کشاورزی فراهم شد.

بورس کالای ایران پس از پذیرش نویسی سهام از ابتدای مهرماه سال ۸۶ شروع و از سال ۸۷ نیز معاملات آتی راه اندازی شد و در حال حاضر بورس کالا در حوزه های فرآورده های نفتی و پتروشیمی، فلزات، قراردادهای آتی و کشاورزی فعالیت می کند. بسیاری از ناظران و کارشناسان، شائبه داشتن مشکل شرعی در بورس کالای ایران را رد می کنند و بر این باورند که مقایسه بورس کالای ایران با سایر کشورها درست نیست زیرا بورس کالای سایر کشورها معاملات مبتنی بر اوراق بهادار مشتق از کالا است، در حالی که در ایران خرید و فروش کالا فیزیکی است، معاملات منجر به تحویل می شود و کالا معامله و تحویل داده می شود.

همچنین، در بورس های دنیا معاملات به شکل قرارداد آتی و قرارداد اختیار معامله است؛ به همین دلیل کالا به صورت فیزیکی معامله نمی شود و تنها بین نیم تا ۳ درصد حجم معاملات منجر به تحویل کالا می شود؛ به همین دلیل مقایسه بورس کالای ایران با خارج درست نیست؛ چون مکانیزم ها، حراج، روش تحویل و تسویه کالا در ایران با دنیا فرق می کند. در بورس های بزرگ کالایی دنیا ساعات معاملات رسمی به شکل نشست های معاملاتی است؛ ولی شبکه های الکترونیکی آنها این امکان را فراهم کرده که بتوانند خارج از این نشست نیز سفارش بدهند و به خرید و فروش بپردازند، در اصل معاملات آنها ۲۴ ساعته است.

معامله در بورس کالا مزایا و معایبی دارد که به طور خلاصه به شرح زیر بیان می شود:

1- اولین مزیت بورس ایجاد اطمینان در بین طرفین معامله است. هیچ معامله ای بدون اطمینان فیما بین طرفین یا صورت نمی گیرد یا دارای ریسک بالایی است، اما این عنصر اطمینان مربوط به چیست؟ اولاً کالایی که در بورس در معرض عرضه قرار می گیرد مراحل طی می کند که حاکی از اصالت کالا است. ثانیاً فروشنده یا عرضه کننده کالا نیز از نظر اصالت مورد تایید قرار می گیرد. به همین دلیل است که عامل انجام و سازمان یافتگی در این بازار وجود دارد. ثالثاً پرداخت وجه و تسویه کالای مورد معامله بدون هیچ نگرانی برای خریدار و فروشنده از طریق اتاق پایاپای انجام می شود. پس ریسک پرداخت و تسویه وجه نیز وجود نخواهد داشت.

2- مزیت دیگر بورس کالا و انجام معامله در آن کشف نرخ است. در بورس کالا کشف نرخ بر اساس عرضه و تقاضا صورت می گیرد. بورس باعث می شود بازارهای ناکارآمد کارآمد شده و کشف نرخ بر اساس رقابت بین تعداد زیادی عرضه کننده و خریدار صورت پذیرد. اگر هر عاملی بر نرخ کالا موثر باشد در این بازار تاثیر خود را در قالب قیمت و به طور شفاف نشان خواهد داد.

3- مزیت دیگر بورس کالا شفافیت است. در این بازار تعداد خریداران و فروشندگان و نرخ های پیشنهادی هر یک و نرخ های مورد معامله به طور شفاف در معرض دید همگان قرار می گیرد و اسناد و مدارک صادره مبنی بر خرید و فروش از اصالت برخوردار است. در بورس کالا نمی توان معاملات صوری انجام داد یا قیمت ها را دستکاری کرد، بنابراین عنصر شفافیت برای استفاده کننده مهم و اطمینان آنان را جلب می کند این استفاده کنندگان می توانند مقام های ناظر یعنی دولت و سهامداران باشند.

4- مزیت دیگر بورس کالا جبران خسارت خریدار یا فروشنده در صورت عدم انجام به تعهد خود است که این امر در بازارهای خارج در بورس کالا وجود ندارد. جبران خسارت در تحویل کالا یا در تسویه کالا از محل تضامین عرضه‌کننده یا خریدار یا کارگزاران و از طریق اتاق پایاپای انجام می‌شود و نیازی به اقامه دعوی در مراجع قضایی و طی مراحل طولانی را ندارد. بنابراین عنصر ریسک معاملات از طریق تضامین طرفین به شدت کاهش می‌یابد.

5- مزیت دیگر بورس کالا می‌تواند تامین مالی باشد. معاملات در بورس هم از طرف خریدار هم از طرف فروشنده می‌تواند به صورت تسویه سلف یا خرید سلف باشد از طرفی بانک‌ها بر اساس اسناد صادره توسط کارگزاری‌ها مبنی بر انجام معامله در بورس با سهولت بیشتری وام به خریدار اعطا می‌کنند چون از صحت معامله اطمینان دارند.

6- مزیت دیگر بورس کالا ارائه اطلاعات از روند نرخ‌ها و معاملات و انجام تحلیل‌های اقتصادی است.

7- مزیت دیگر معامله یا عرضه از طریق بورس کالا معرفی عرضه‌کننده به تعداد زیادی خریدار داخلی و خارجی است که این عمل در حالت عادی احتیاج به تبلیغات گسترده دارد.

8- مزیت دیگر بورس کالا بیان وضعیت اقتصادی کشور در قالب قیمت‌های مورد معامله است. بر اساس روند معاملات و مشاهده قیمت‌ها تصمیم‌گیری برای فعالان اقتصادی بر اساس اطلاعات و مستندات صحیح صورت می‌گیرد.

9- مزیت دیگر بورس که از فحوای مطالب فوق نیز استنباط می‌شود انجام معاملات مکانیزه است. در واقع ما از بازارهای سنتی به بازارهای مکانیزه و پیشرفته حرکت می‌کنیم.

10- مزیت دیگر معامله در بورس کالا برای عرضه‌کننده استفاده از ماده 6 قانون توسعه ابزارهای جدید معادل 10 درصد از مالیات درآمد حاصل از فروش کالاهایی است که در بورس کالا پذیرفته شده‌اند، است.

اما معامله در بورس کالا دارای محدودیت‌هایی نیز هست:

- 1- کسانی می‌توانند از بورس کالا، کالا خریداری کنند که حجم خریدشان از حد معینی مثلا 20 یا 110 یا 220 تن در رینگ‌های مختلف کمتر نباشد.
- 2- برخی کالاها در بورس کالا به صورت سبد عرضه می‌شود و امکان انتخاب برای خریدار وجود ندارد.
- 3- کسانی که به دنبال عدم شفافیت هستند انجام معامله در بورس کالا را نمی‌پسندند، اینها کسانی هستند که به دنبال فرار مالیاتی هستند.
- 4- عرضه کنندگان موظف به عرضه به صورت دائم هستند و در صورت وقفه در عرضه از بورس کالا اخراج می‌شوند. در پایان باید کوتاه سخن گفت و خاطرنشان کرد که عمر بورس کالا در ایران در حدود 10 سال است، اما طی این مدت حجم معاملات با رشد کمی و کیفی قابل توجهی مواجه بوده و دلیل آن انسجام و سازمان یافته بودن بازار است.

قراردادهای قابل معامله در بورس کالا

همه داد و ستدها در بورس کالا در قالب قراردادهای استاندارد انجام می‌گیرد. به طور کلی، قراردادهای زیر برای داد و ستد هر کالا وجود دارد:

- قرارداد نقدی spot
- قرارداد سلف forward
- قرارداد نسبه credit
- قرارداد آتی
- قرارداد اختیار معامله option
- قراردادهای صلح

– قراردادهای خاص موضوع ماده ۱۰ قانون مدنی
– قراردادهای معاوضه swap

در ادامه به توضیح قراردادهای فوق می پردازیم

قرارداد نقدی (spot): خریدار کل مبلغ قرارداد را به همراه کارمزد کارگزار، نقدی پرداخت می‌کند و فروشنده می‌بایست حداکثر ظرف سه روز، کالای مورد معامله را به خریدار تحویل دهد.

قرارداد سلف (forward): خریدار کل مبلغ را در زمان انجام معامله پرداخت می‌کند و فروشنده متعهد می‌شود کالا را در تاریخ و زمان معین به خریدار تحویل دهد.

قرارداد نسیه (credit): خریدار کالا را فوراً تحویل می‌گیرد و بهای آن در تاریخ سررسید، به فروشنده پرداخت می‌کند.

قرارداد آتی: فروشنده مطابق قرارداد صلح، مقدار معینی از دارایی مشخص را در مقابل مبلغی معین به دیگری صلح می‌کند. فروشنده دارایی مورد مصالحه را در سررسید مشخص تحویل می‌دهد و خریدار نیز مبلغ مورد مصالحه را در سررسید می‌پردازد. طرفین در قالب شرط ضمن عقد به اتاق پایاپای و کالت می‌دهند که از وجه‌الضمان آنها متناسب با نوسانات قیمت در بورس به طرف دیگر اباحه تصرف کند. هر یک از طرفین می‌توانند قبل از سررسید با انعقاد قرارداد صلح دیگری، شخص ثالثی را جایگزین خود در قرارداد صلح اولیه نمایند و پس از تسویه، از قرارداد خارج شوند. کلیه قراردادها در زمان سررسید مقرر تسویه خواهند شد.

قرارداد اختیار معامله (option): که خود بر دو نوع اختیار خرید و اختیار فروش است: (آ) قرارداد اختیار خرید: عرضه کننده کالا، حق خرید مقدار معینی از کالایی مشخص و منطبق با استاندارد بورس را در زمان معین و با قیمت مشخص به طرف قرارداد مصالحه می‌نماید، بدون آنکه طرف دیگر ملزم به خرید آن باشد. (ب) قرارداد اختیار فروش: قراردادی است که به عنوان شرط ضمن عقد لازم که به موجب آن (خریدار (حق فروش مقدار معینی از کالایی مشخص و منطبق با استاندارد بورس را در زمان معین و با قیمت مشخص با طرف دیگر مصالحه می‌نماید بدون آنکه طرف دیگر (فروشنده) ملزم به فروش آن باشد.

قراردادهای صلح: قراردادهای خاص موضوع ماده ۱۰ قانون مدنی: بورس کالای ایران درصدد آن است که پس از انجام مراحل کارشناسی حقوقی این نوع قراردادها را اجرا کند.

قراردادهای معاوضه (swap): مبادله یک دارایی فیزیکی یا یک تعهد در برابر یک دارایی فیزیکی یا تعهدی دیگر، به منظور تمدید یا کاهش زمان سررسید معامله و یا افزایش (کاهش) نرخ برکته‌های معاملاتی جهت حداکثر نمودن درآمد معاملاتی و یا کاهش هزینه‌های مالی آن.

شرایط قراردادهای قابل معامله در بورس کالا

در انعقاد هر کدام از قراردادها موارد زیر باید تعیین شود:

- مشخصات کالا و نوع قرارداد مورد معامله
- مقدار کالای مورد معامله
- واحد اندازه‌گیری کالای مورد معامله
- زمان معامله (روز و ساعت)
- استاندارد و ابعاد کالا
- تاریخ تحویل
- استاندارد تحویل و نوع بسته بندی

- انبار یا محل تحویل
- واحد پول

مراحل خرید کالا در بورس کالا به شرح زیر است

دریافت کد مشتری در بورس کالا

اولین قدم برای خرید هر نوع کالای عرضه شده در بورس کالا تکمیل مشخصات خریدار جهت دریافت کد مشتری در بورس کالا است. این مرحله فقط برای یک بار انجام می گیرد و ضرورت دارد هر خریداری در بورس کالا، از طریق کارگزار خود اقدام به دریافت کد مشتری نماید. مدارک لازم برای دریافت کد مشتری، برای مشتری حقیقی یا حقوقی متفاوت است:

الف- مدارک و اطلاعات لازم جهت دریافت کد برای اشخاص حقیقی:

- فتوکپی شناسنامه
- فتوکپی کارت ملی
- تکمیل فرم درخواست کد مشتریان حقیقی (شامل اطلاعاتی از قبیل: کد ملی، شماره حساب بانکی فرد متقاضی، آدرس و کد پستی، تلفن تماس)

ب- مدارک و اطلاعات لازم جهت دریافت کد برای اشخاص حقوقی:

- فتوکپی روزنامه رسمی ثبت شرکت و فتوکپی روزنامه رسمی آخرین تغییرات شرکت و فتوکپی شناسنامه و کارت ملی اعضا هیئت مدیره شرکت.
- تکمیل فرم درخواست کد مشتریان حقوقی (شامل اطلاعاتی از قبیل: آخرین ترکیب اعضای هیئت مدیره، لیست سهامداران دارای سهام ۱۰% و بالاتر، صاحبان امضای مجاز، ارائه شماره حساب جاری شخص حقوقی)

مراحل خرید

- تکمیل فرم درخواست خرید
- برای هر بار خرید می بایست فرم سفارش خرید کالا به وسیله خریدار تکمیل گردد. در این فرم خریدار، مشخصات دقیق کالای مورد نیاز خود را به همراه نام تولید کننده کالا، حداکثر قیمت خرید و ... را مشخص می کند.
- بررسی امکان خرید
- کارگزار خریدار امکان خرید کالای مورد درخواست را بررسی نموده و در صورت ضرورت با تولیدکننده در مورد عرضه کالا رایزنی می کند.
- واریز پیش پرداخت
- در صورت امکان تهیه کالا، موضوع به اطلاع خریدار می رسد و ضروری است که خریدار، ۱۰% از ارزش تقریبی کالای مورد سفارش خود را به عنوان تضمین خرید کالا به حساب کارگزار واریز نماید. (برای کالاهایی که در رینگ صادراتی فروخته می شوند مبلغ تضمین خرید ۵% ارزش کل کالای مورد سفارش است)
- خرید کالا
- کارگزار در زمان عرضه کالا در تالار، طبق درخواست خریدار با سایر کارگزاران رقابت نموده و در صورت عرضه کافی کالا به قیمت مناسب (و تا حداکثر سقف قیمتی تعیین شده توسط خریدار) کالا را خریداری می نماید.

• ارسال اطلاعیه خرید
• پس از خرید کالا در تالار ، اطلاعیه خرید کالا به وسیله کارگزار تنظیم شده و برای خریدار ارسال می گردد. در این اطلاعیه جزئیات خرید و قیمت به همراه حق الزحمه کارگزاری ، عوارض بورس و عوارض قانونی درج می شود.

• واریز مابقی وجه
• خریدار باید حداکثر تا ساعت ۱۰ صبح روز سوم کاری مابقی کل مبلغ کالای خریداری شده را براساس اطلاعیه خرید به حسابهای بورس مندرج در اطلاعیه خرید واریز نموده و فیش بانکی را به کارگزاری ارسال نماید ضمنا ضروری است که نام واریزکننده وجه کالا حتما با نام خریدار یکسان باشد.

• تسویه حساب با پایاپای
• پس از واریز مابقی وجه کالا از طرف خریدار، کارگزار خریدار اقدام به تسویه حساب با اتاق پایاپای نموده و مدارک تسویه کالا را تکمیل کرده و آنها را به کارگزار فروشنده تحویل می نماید.

• تعیین پیمانکار حمل بار
• در این مرحله باید پیمانکار حمل بار و آدرس محل تخلیه به وسیله خریدار مشخص شده باشد.

• پیگیری دریافت ثبت سفارش از فروشنده
• در این مرحله کارگزار خریدار پیگیری های لازم جهت ثبت سفارش را انجام می دهد تا تاییدیه سفارش را از کارگزار فروشنده دریافت کند.

• دریافت حواله
• تولیدکننده حواله فروش را صادر کرده و از طریق کارگزاری ، خریدار از صدور حواله اطلاع پیدا می کند.

• پیگیری خریدار برای حمل کالا
• در این مرحله خریدار پس از برقراری ارتباط با فروشنده ، هماهنگی های لازم را با پیمانکار حمل کالا انجام می دهد تا کالا را تحویل بگیرد.

• پیگیری خریدار در خریدهای سلف
• در خریدهای سلف ، خریدار یک هفته قبل از موعد تحویل کالا، با فروشنده ارتباط برقرار نموده و پیمانکار حمل کالا را تعیین می نماید.

روش های سفارش قیمت

• سفارش با قیمت باز
• سفارشی است که خریدار یا فروشنده تعیین قیمت معامله را به کارگزار خود واگذار می کند.

• سفارش با قیمت محدود
• سفارشی است که خریدار (یا فروشنده) حداکثر (یا حداقل قیمت) معامله را مشخص می کند.

• سفارش با قیمت مقطوع
• سفارشی است که خریدار (یا فروشنده) قیمت معینی را برای انجام معامله مشخص می کند.

نحوه انجام داد و ستد در بورس کالا

داد و ستد کالاها در بورس ، طی مراحل ذیل انجام می گیرد:

1- انتخاب کارگزار (از آنجایی که تمام بورس های دنیا، کارگزار محور می باشند لذا در هیچ بورسی امکان معامله مستقل برای معامله گران وجود ندارد و حتما می بایست هر گونه خرید یا فروش از طریق یک کارگزار، صورت گیرد و به همین دلیل اولین اقدام هر معامله گر در بورس انتخاب کارگزار است)

2- تکمیل فرم ثبت سفارش نزد کارگزار همراه با پیشنهاد قیمت

3- واریز حداقل سپرده مورد نیاز معامله به حساب کارگزار نزد اتاق پایاپای

4- انتقال سفارش مشتری به تالار معاملات توسط کارگزار

5- شرکت در حراج توسط کارگزار و انجام معامله در تالار

6- واریز باقیمانده وجه معامله پس از کسر سپرده اولیه به حساب کارگزار نزد اتاق پایاپای

7- تسویه اسنادی معاملات در اتاق پایاپای و صدور اسناد معاملاتی

8- تسویه مالی معاملات در اتاق پایاپای

9- نقل و انتقال وجوه پس از کسر هزینه ها به حساب معامله گران از طریق حساب بانکی

فرآیند داد و ستد در بورس کالا

ماده ۲۱- داد و ستد در بورس کالا طی چهار مرحله به شرح زیر انجام می گیرد:

1- در نخستین مرحله ، مشتری درخواست خرید یا فروش را به کارگزار یا نماینده او ارایه می دهد، کارگزار نیز سفارش مشتری را در تالار معاملات منعکس می کند.

2- در مرحله دوم ، سفارش مشتری در تالار معاملات و به روش حراج حضوری اجرا می شود. پس از تکمیل این مرحله، ناظر معاملات دادوستد انجام شده را در شبکه رایانه ای بورس کالا ثبت می نماید.

3- پس از ثبت معامله، مرحله سوم داد و ستد آغاز می شود که طی آن، اتاق پایاپای پس از پردازش اطلاعات، گزارش نهایی که شامل وضعیت سپرده های مورد نیاز، تسویه روزانه و کارمزد معاملات می باشد را تهیه نموده و به دفاتر کارگزاران ارسال می نماید.

4- در مرحله چهارم، اتاق پایاپای حساب های خود را با تمامی کارگزاران تسویه می نماید و کارگزار نیز به نوبه خود حساب های خود را با مشتری تسویه نموده و آگهی انجام معامله را برای مشتری ارسال می کند.

همانطور که ذکر شد بورس کالا، بازار منسجمی است که تعداد زیادی از عرضه کنندگان، کالای خود را عرضه و کالای مربوطه پس از بررسی های کارشناسی و قیمت گذاری توسط کارشناسان آن بازار، به خریداران عرضه می شود. در این بورس ها، معمولاً کالاهای خام و فرآوری نشده مانند فلزات، پنبه، گندم، برنج و ... داد و ستد می شوند. یکی از مزایای بورس کالا، حضور نهادهای نظارتی و تنظیم گری است که تمامی تولیدکنندگان، مصرف کنندگان و تجار کالا با حضور این نهادها، از مزایای مترتب بر قوانین و مقررات حاکم بر بورس برخوردار می شوند.

به طور کلی، شرکت کنندگان در بورس کالا به دسته های زیر تقسیم می شوند.

تولیدکنندگان و بازرگانان مواد اولیه

همواره یکی از بزرگترین مشکلات تولید کنندگان در ایران مشکل تهیه مواد اولیه به دلیل عدم شفافیت بازار، نامعلوم بودن روند آتی قیمت محصولات و ناکارآمدی نظام تعیین قیمت و توزیع محصولات بوده است. ایجاد بورس کالا، آهنگ نوید بخشی برای رفع مهمترین بخش از فرآیند عملیات یک واحد تولیدی است.

تولیدکنندگان می توانند با استفاده از ابزارهای داد و ستد در بورس، در برابر نوسانات قیمت ایمن شوند و با خرید و فروش قراردادهای سلف و آتی، ریسک قیمت را پوشش دهند. بازرگانان نیز می توانند با همین روش با اطمینان خاطر بیشتری از قیمت‌های آتی برای صادرات و واردات محصولات موردنظرشان تصمیم‌گیری نمایند.

مصرف‌کنندگان

صنایعی که مواد عرضه شده در بورس کالا را به عنوان مواد اولیه خود دریافت می نمایند، نقش بسیار مهمی در بازار برعهده دارند. طبیعتاً این صنایع نیز برای برنامه ریزی تولید خود، تمایل دارند از خطرات ناشی از نوسان قیمت‌ها ایمن شوند و با برآوردی مطمئن از قیمت تمام شده، به تولید اقتصادی بپردازند. برای این گروه، بورس کالا مکان مطمئنی برای خرید مواد اولیه، دریافت اطلاعات موثق در مورد روند قیمت‌ها و در نتیجه تضمین سود شرکت است.

سازمان‌های ناظر، ارائه‌کنندگان خدمات جنبی و کارشناسان تحلیل گر بازار

هر چند این نهادها و افراد به طور مستقیم در مبادلات شرکت نمی‌کنند، اما وجود آنها در رونق یا امنیت بازار ضروری است. شرکتهای بیمه، بانکها، انبارها، شرکتهای حمل و نقل، اتاق پایاپای و کارشناسان تحلیل گر از جمله ارائه دهندگان این خدمات و تسهیلات هستند.